

Pratarmė

Vilniaus universiteto Archeologijos katedros kasmetinio mokslinių straipsnių leidinio „Archaeologia Lituana“ 25 tome (2024) pristatome naujausius archeologinius tyrimus ir katedros mokslinės veiklos kroniką. Vilniaus universiteto Archeologijos katedroje ruošiami archeologijos specialybės bakalaurai ir magistrai, studijas galima pratęsti doktorantūroje. Archeologai tyrinėja įvairių laikotarpių – nuo akmens amžiaus iki istorinių laikų archeologijos paminklus, tad ir katedroje dėsto įvairių archeologinių laikotarpių mokslininkai, veikia paleobotanikos, paleozoologijos mokslinių tyrimų centrai. Katedra bendradarbiauja su Lietuvos istorijos instituto, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos bei kitų svarbių Lietuvos archeologinių institucijų tyrėjais ir mokslininkais, palaikomi ryšiai su kitų šalių tyrėjais.

Didžioji dalis Lietuvoje atliekamų archeologinių tyrimų nugula ataskaitose, o archeologiniai radiniai – muziejuose. Dabar archeologiniuose tyrimuose jau privalomai atliekami (anksčiau tik išimtiniais atvejais) gamtamoksliniai tyrimai, datavimas radioaktyvios anglies metodu. Archeologija tapo tarpdisciplininiu mokslu. Daugėja ir archeologinių tyrimų atliekamų nedestrukciniais tyrimų metodais. Gamtos mokslų tyrimai, archeologinių muziejinių fondų ir ten esančių radinių, ankstesnių tyrimų medžiagos naujas peržiūrėjimas ir įvertinimas, pasiūlykiant naujas tarpdisciplininių tyrimų galimybes, dažnai pateikia naujų ir kartais netgi netikėtų ar įspūdingų rezultatų.

„Archaeologia Lituana“ 25 numeryje pateiktus mokslinius straipsnius galima suskirstyti į keletą grupių: paminklosauginiai ir teoriniai straipsniai, ankstesnių archeologinių tyrimų medžiaga ir naujai atlikta jų analizė bei įvertinimas, nedestrukciniai archeologinių tyrimų metodika ir jų rezultatai.

J. Poškienės straipsnyje pristatomos šiuolaikinės archeologijos paveldo apsaugos tendencijos ir pateikiamos įžvalgos apie vietos bendruomenių požiūrį į archeologijos paveldą Lietuvoje. Vilniaus universiteto filosofijos doktorantas D. Barusevičius, remiantis teoriniais konstruktais ir Artimųjų Rytų archeologine medžiaga, pateikia įdomią ir intriguojančią hipotezę, siekiant paaiškinti skaičiavimo fenomeno ištakas.

Kaip jau minėta, dalis straipsnių skirta ankstesnių tyrimų archeologinės medžiagos naujam įvertinimui, pasiūlykiant tarpdisciplininius tyrimus. Lietuvos ir viso aplinkinio regiono apgyvendinimo raidai, manome, ypatingai svarbus M. Daubaro, J. Kozakaitės, D. Brazaičio, D. H. Paužos bei V. Kriaučiūnienės puikiai atliktas analitinis ir netgi detektyvinis darbas, surandant ir pristatant, o svarbiausia tiksliai datuojant ir lokalizuojant, iki šiol dingusia laikytą Jurgio Žilinsko (1885-1957) sukauptą kaukolių kolekciją. Bene svarbiausias šio tyrimo atradimas – tiksliai datuotos trys ankstyvojo mezolito kaukolės. Taip pat šiame straipsnyje pateikiama istorinė, archeologinė, antropologinė informacija, suregistruotų kaukolių katalogas ir naujausios AMS ¹⁴C datos.

L. Kurilos ir G. Piličiauskienės straipsnyje pristatomas išsamus mokslinis tyrimas, kuriame, remiantis stroncio stabilizotopų analize, įvertinamas III – VIII a. Lietuvos žmonių ir žirgų mobilumas bei galima imigracija.

Vilniaus viduramžių istorijai ypatingai svarbi Kalnų parko teritorija, kurioje iki 1390 m. stovėjo medinė Kreivoji pilis, o ir vietovė apipinta legendomis. Dabar tai Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato teritorija. Šios vietos reljefo kaita, ten surastų palaidojimų įvertinimas, jų datavimas nagrinėjamas D. Kontrimo straipsnyje „Palaidojimai Kalnų parko teritorijoje“.

Viduramžių Vilnius buvo polietninis ir daugiakonfesinis. Dabartinio Vilniaus senamiesčio vakarinėje dalyje, XIV a. paskutiniais dešimtmečiais įsikūrė katalikiškoji, vadinama Vokiečių miestu, dalis. Tuo metu ten pasta-

tyta ir pranciškonų bažnyčia bei vienuolynas. I. Kaplūnaitės, R. Jonaičio, V. Indrulėnaitės-Šimanauskienės ir V. Veževičienės straipsnyje „Ankstyviausia Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno teritorijos raida“ aptariama ne tik ankstesni šios vietos archeologiniai tyrimai, bet ir pateikiama atliktų radiokarbono, archeobotaninių, architektūrinių tyrimų analizė.

Neintervenciniai archeologiniai tyrimai, jų metodika ir tokių darbų svarba puikiai atskleista mūsų kolegų iš Lenkijos ir Ukrainos Hubert Binnebesel, V. Vietrov, K. M. Bondar straipsniuose.

Tikimės, kad ir šis „Archaeologia Lituana 25“ leidinys bus įdomus, skaitomas, cituojamas, tad viltingai laukiame ir kitų kolegų naujų straipsnių sekančiam kasmetiniam leidiniui.

Albinas Kuncevičius
Agnė Žilinskaitė

Preface

In the 25th issue (2024) of the annual scientific journal of the Department of Archaeology of Vilnius University, “Archaeologia Lituana”, we present the latest archaeological research and a chronicle of the department’s scientific activities. The Department of Archaeology of Vilnius University has bachelors and masters programs in archaeology, and studies can be continued in doctoral studies. Archaeologists research archaeological monuments of various periods - from the Stone Age to historical times, therefore, scientists working in various archaeological periods teach at the department, also research centers for paleobotany and paleozoology operate. The department cooperates with researchers and scientists from the Institute of Lithuanian History, the National Museum of Lithuania, the Directorate of the State Kernavė Cultural Reserve and other important Lithuanian archaeological institutions, and maintains contacts with researchers from other countries.

The majority of archaeological research conducted in Lithuania settles in reports and archaeological findings are kept in museums. Now, natural science research and radiocarbon method dating are already mandatory (previously only in exceptional cases) to carry out in archaeological research. Archaeology has become an interdisciplinary science. The number of archaeological research conducted using non-destructive research methods is also increasing. By applying new interdisciplinary research opportunities, a new review and evaluation of natural science research, archaeological museum collections and their findings, and previous research materials often provide new and sometimes even unexpected or impressive results.

The scientific articles presented in the 25th issue of *Archaeologia Lituana* can be divided into several groups: monument protection and theoretical articles, newly conducted analysis and evaluation of materials from previous archaeological research, methodology and results of non-destructive archaeological research.

J. Poškienė’s article presents contemporary trends in the protection of archaeological heritage and provides insights into the attitudes of local communities towards archaeological heritage in Lithuania. D. Barusevičius, a doctoral student in philosophy at Vilnius University, based on theoretical constructs and Near Eastern archaeological material, presents an interesting and intriguing hypothesis on explaining the origins of the counting phenomenon.

As already mentioned, some of the articles are dedicated to a new evaluation of the archaeological material of previous research by using interdisciplinary research. We believe that the excellent analytical and even detective work carried out by M. Daubaras, J. Kozakaitė, D. Brazaitis, D. H. Pauža and V. Kriaučiūnienė in finding and presenting, and most importantly, accurately dating and localizing the collection of skulls accumulated by Jurgis Žilinskas (1885-1957), which was previously considered lost, is of particular importance for the development of the inhabitation of Lithuania and the entire surrounding region. Perhaps the most important discovery of this study is the accurately dated three early Mesolithic skulls. This article also provides historical, archaeological, anthropological information, a catalog of registered skulls and the latest AMS ¹⁴C dates.

The article by L. Kurila and G. Piličiauskienė presents a detailed scientific study, which, based on the analysis of strontium stable isotopes, assesses the mobility and possible immigration of Lithuanian people and horses in the 3rd – 8th centuries.

The territory of the Kalnų (Hill) Park is of particular importance for the medieval history of Vilnius, where the wooden Kreivoji (Crooked) Castle stood until 1390, and the area is also shrouded in legends. Nowadays it is the territory of the Directorate of Vilnius Castles State Cultural Reserve. The change in the relief of this place,

the assessment and dating of the burials found here are researched in the article “Burials in the Territory of the Vilnius Kalnų (Hill) Park” by D. Kontrimas.

Medieval Vilnius was multi-ethnic and multi-confessional. In the western part of the current Vilnius Old Town, in the last decades of the 14th century, a Catholic part, called the German City, was established. At that time, a Franciscan church and monastery were also built there. The article “The Earliest Development of the Vilnius Franciscan Church and Monastery Area” by I. Kaplūnaitė, R. Jonaitis, V. Indruėnaitė-Šimanauskienė and V. Veževičienė discusses not only previous archaeological research on this site, but also provides the analysis of the radiocarbon, archaeobotanical, and architectural research.

Non-interventional archaeological research, its methodology, and the importance of such work are well revealed in the articles of our colleagues from Poland and Ukraine, Hubert Binnebesel, V. Vietrov, K. M. Bondar.

We hope that this issue of “Archaeologia Lituana 25” will also be interesting, readable, and cited, so we are eagerly awaiting for new articles of other colleagues for the next annual issue.

Albinas Kuncėvičius
Agnė Žilinskaitė